

mentaristes «se empleaba el hollín de humo, recogido en las pantallas de linternas y candeleros, como el medio más económico para dar a los zapatos un color negro uniforme, cuando su mal estado lo exigía». De tota manera la forma *pantalia*, usada en el *Quixot*, revela un neologisme o manlleu entrat de poc, no ben conegut i mal assimilat. Fins es podria sospitar que Cervantes havent sentit a gent de mar catalana, a uns pronunciar *pantálz*, a d'altres *pantájz*, barrejava les dues formes; car potser és bo no oblidar que Cervantes havia perdut la mà batallant al costat de la nostra gent empordanesa i de tota la costa, i a les ordres del nostre almirall Luifs de Requesens, en una inoblidable jornada marina.

Sanvisenti (*ARom.* XXI, 491-6), a qui devem aquests aclariments, Spitzer (*AILC* I, 67) i jo mateix (*DCEC*), estem d'acord que *pantalla* no pot ser altra cosa que una variant de *ventalla*, amb la *e* articulada igual que *a*, segons la pronúncia de 3 dels nostres dialectes, parlats en la major part de les nostres costes. Spitzer es fixava en *pantalla* «abanico de palma, de cartón etc., empleado para hacerse aire, aventar el fuego etc.» a l'Argentina; Sanvisenti en *ventalla* 'válvula' [princ. S. XVIII], i *ventalle* «abanico» des de la fi del S. XVI (amb cites de bastants escriptors cast., però evidentment manllevat del català). De *pantalla* hi ha dades catalanes en quasi tot el domini (*BDC* XIV, 45; XX, 275); i com que *-alla* és sufix foraster en castellà i genuí en català, i només en la nostra llengua es troba una explicació etimològica del mot, cal admetre que del català va passar a les terres castellanes i no pas a la inversa.

De fet, no sols *ventall* 'vano' i 'ventador', i *ventalla* 'esberla o costat de porta o finestra', són mots d'ús general, sinó que *ventalla* és la pantalla d'un quinqué o d'un altre llum a Mall. i Eiv.; un paravent a StFeliu de Guixols i molts punts del Princ. (*BDC* XX, 137-8, 268); «*ventaya*: pantalla, écran», ja figura en el men. FebrCard.; *ventalló* 'la pantalla d'un llum per a la pesca nocturna' a la Costa Brava (*BDC* XIV, 67) etc. L'explicació del canvi de *ventalla* en *pantalla* en català és simple, i de les que s'imposen: encreuament de *ventalla* amb el síndnim *pàmpol*. En portuguès *pantalha* només s'usa a Olivença i a l'Alentejo, de manera que Leite de V. (*RLus.* II, 348) el creu manllevat del castellà, i pot ser-ho si no és catalanisme directe rebut de la gent de mar. Es podrà veure algun detall més en les notes a l'article del *DCEC* i *DECH*, en particular sobre l'ús hispanoamericà.¹

¹ A l'Argentina significa 'ventall, vano' i *apantallar-se* 'ventar-se': «Como era un día muy caluroso, le servía para *apantallarse*, porque el pobre joven estaba muy fatigado», M. R. Cipriota, *La Prensa de B. A.*, 21-VI-1942.

PANTALONS, pres del fr. *pantalon* id., format amb el nom de *Pantalone*, personatge de la *Commedia italiana*, vestit de pantalons llargs a la veneciana i batejat amb el nom de San Pantaleone, molt corrent entre la gent del poble, a Venècia, per la gran veneració

popular que allà hi ha per aquest sant. □ 1.ª doc.: Mataró, 1810 (*DAG.*).

Però hi hagué resistència popular a admetre'l: encara l'olotí Pau Estorch, a. 1851, en uns versos populars, ho rebutjava com a mot poc natural en lloc de *calsas llargas* (Elias de Molins, *Dicc. de Escr. Cat.* I, 562a). Lab. l'incloué ja: «*pantolon*: calsas llargues que arriben fins als peus», i l'usà Verdaguer, en una narració excursionística. Cf. K. Jaberg, *Zur Sach- und Bezeichnungsgeschichte der Beinbekleidung in der Zentralromania*, en *W. u. S.* IX. La primera documentació és en francès, «vestu en *Pantolon*» a. 1550, però alludint visiblement a la figura de *Pantolon de' Bisognosi*, famós personatge popular venecià, devot de San Pantaleone, popularitzat per la *Commedia dell'Arte*, amb una típica vestidura de calçons fins als peus (Enzo La Stella, *Dizion. di Deonomastica*, 1984, 160).

DERIV.: *Pantalonera*. Abreujaments argòtics *pàntols* i *pàntils*.

Pantano, *pantanós*, V. *pantà* *Pantasma*, V. *fantasma* *Pantec*, *pantegada*, *pantegar*, V. *panteixar* (FANTASIA) *Panteisme*, *panteista*, *panteistic*, V. *déu* *Panteix*, *panteixada*, *panteixant*, *panteixar*, *panteixós*, *pantejada*, *pantejant*, *pantejar*, V. *fantasia* *Pantena*, V. *paella* *Panteó*, V. *déu* *Pantera*, V. *fera* *Pantigana*, V. *panxa* *Pàntils*, V. *pantalons* *Pantina*, V. *pentina* (PINTA)

PANTO- o PAN-, element inicial de compostos savis, pres del gr. *πᾶν*, *παντός*, 'tot'. N'indiquem ja molts en els articles corresponents al segon membre del compost. Altres: *pamplèxia*, amb la terminació de *apoplexia*. *Pamfòbia*. *Pancraci* [Lab.]. *Pancromàtic*. *Pandemòni* [1868, *SLitCosta*], format amb *δαίμονες* 'esperits sobrenaturals, dimonis': «en la trilogia --- de Bajalta --- de personatges n'hi ha tants i de tan diverses menes que en fan --- un *pandemòni* travessat de raigs de llum virginals: caricatures desorbitades, sinistres ---, dones amb esperit de bruixa, dones apassionades, abnegades ---», Domènec Guansé (*O. C.* de Coromines, 27.9).¹ *Pantocràtor*, amb *κράτωρ* 'potent, poderós'. *Pantòfag* [1868, *SLitCosta*]; *pantofàgia*. *Pantògraf*; *pantografia*, *pantografiar*, *pantogràfic*, *pantografista*. *Pantòmetre* [Lab.].

¹ Ll. mod. *pandæmonium* consagrat per Milton (*Paradise Lost*) com el paratge de l'infern on se celebra el consell dels diables.

Pantoc, V. *panxa* *Pantocràtor*, V. *panto-* *Pantòfag*, *pantofàgia*, V. *panto-* *Pantofla*, V. *pantufla* *Pàntols*, V. *pantalons* *Pantòmetre*, V. *metre* i *panto-* *Pantomim*, *pantomima*, *pantomimer*, *pantomímic*, V. *mim* *Pantonfla*, *pantonflada*, V. *pantufla* *Pantorra*, *panicrilla*, *pantorrillera*, *pantorrillut*, V. *panxa* *Pantos*, V. *pantalons*

PANTUFLA o PLANTOFA, pres del fr. *pantoufle*, d'origen incert; potser la forma primitiva va ser la dialectal avui *patoufle*, de la mateixa família que *pa-*